

¹Қуатбекова Р.Ә., ²Мамадалиев С.Т.*

¹медицина.ғ.д., профессор, Академик Ә.Қуатбеков атындағы ХДУ ректоры,

Академик Ә.Қуатбеков атындағы ХДУ, Шымкент, Қазақстан

²педагогика ғылымдарының магистрі, оқытушы,

М. Әуезов атындағы ОҚМУ, Шымкент, Қазақстан

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТЫҢ КӘСІБИ ҚҰЗЫРЕТТІЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚАБІЛЕТТІЛІГІН ДАМУ

Автор корреспондент: sanzharmadaliy@mail.ru

Түйін: Мақалада бүгінгі қоғамдық өзгерістердің қарқындылығы құзыретті мамандарды қажет етіп отыр. Мұндай мамандар дәйім өзгеріп отыратын әлеуметтік-экономикалық үдерістерді талдай білуге, нарықтың бәсеке жағдайына сай шешімдер қабылдап, жүзеге асыра білуге қабілетті болулары тиіс. Осы жағдайларға байланысты білім беру саласының ең бір маңызды міндеті кәсіби жағынан білімдер да құзыретті маман даярлау болып отыр. Біздің түсінігімізше, болашақ маманның кәсіби құзыреттілігі сол маманның жеке тұлға ретіндегі қасиеттерінің және ішкі психикалық күйінің күрделі жүйесі, оның кәсіби қызметі мен қабілетін жүзеге асыру дайындығы және оның іскерлігі мен мүмкіндігіне сай жұмыс істеу қажеттілігімен ұштасады. Соған орай, маманның кәсіби құзыреттілік моделі кәсіби әрекет жүйесінің үлгісі және кәсіби іс-әрекетті іске асырудағы теориялық пен практикалық дайындықты қамтамасыз етеді. Мұнда қызметтің ішкі құрылымы мен негізгі сипаттамасы ашылады. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру – болашақ педагог маман ретінде жас ұрпақтың шығармашылық қабілеттерін дамыта отырып ойлаудың, интеллектуалдық белсенділіктің жоғары деңгейіне шығуына, жаңаны түсіне білуге, білімнің жетіспеушілігін сезінуге үйрету үшін ізденуге бағыттауды қалыптастырудағы күтілетін нәтижелер болмақ.

Кілттік сөзі: педагог, бәсекеге қабілетті, құзыреттілік, мультимедиялық бағдарлама, ақпараттық технология, педагогикалық технология.

Республиканың әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және мәдени дамуының жоғары қарқынын қамтамасыз ету мақсатында жоғары кәсіптік білім беруді дамытудың қазіргі кезеңі табысты кәсіби-тұлғалық өзін-өзі іске асыруға дайын құзыретті педагогтарды даярлауды көздейді.

Болашақ педагогтарды кәсіби даярлаудағы өзгерістер орта білім беру мазмұнын жаңартумен байланысты. Жаңа пәндерді енгізу болашақ педагогтар қызметінің мазмұнын жаңартуды, зияткерлік ресурстарды шоғырландыруды, жүзеге асырылатын кәсіби қызметтегі мінез-құлықтың жаңа стратегияларын сыни, шығармашылық игеру үшін қажетті ақпаратты өз бетінше іздеуге ұмтылуды талап етеді.

Болашақ педагогтың бәсекеге қабілеттілігі дегеніміз не екенін қарастырайық.

В.И.Андреевтің анықтамасы бойынша бәсекеге қабілетті тұлға - бұл өз қызметінің жоғары сапасы мен тиімділігіне, сондай-ақ жарысушылық, Бәсекелестік және өз бәсекелестерімен шиеленіскен күрес жағдайында көшбасшылыққа ұмтылу мен қабілеттілікке тән тұлға. Бүгінгі күні табысты және сұранысқа ие болу үшін адам белгілі бір жеке қасиеттерге ие болуы керек – қозғалмалы, кез келген өзгерістерге дайын болуы, жаңа жағдайларға тез және тиімді бейімделе білуі, яғни мобильді болуы керек [1].

Үздіксіз педагогикалық білім беру тұжырымдамасында және Қазақстан Республикасының Жоғары педагогикалық білім беру тұжырымдамасында бәсекеге қабілеттілік өзінің кәсіби қызметінде Ең үздік нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік беретін тұлғаның интегралды сапасы ретінде қарастырылады.

Зерттеушілердің көпшілігі (Ю.В.Андреева, Ю.Б.Рубин, Ф.Р.Туктаров, Р.А.Фатхутдинов) бәсекелестік таза күйінде жоқ деп санайды, ол жарыс, бедел, мансап, бедел, мәртебе және имидж сияқты ұғымдармен уорреляциялауда өзінің функционалдық

маңызын көрсетеді [2].

Бәсекеге қабілеттілік әлеуметтік және мәдени дәстүрлерден, халықтың менталитеті мен ділінен туындаған белгілі бір әлеуметтік-мәдени жағдайларда қалыптасады. Жеке тұлғаның бәсекеге қабілеттілігінің әлеуметтік негіздері А.Маслоу мен К.Альдерфердің қажеттіліктер иерархиясының моделімен тығыз байланысты, онда индивидтің тану, мәртебесі, құрметтеу және өзін-өзі ықпал ету, адамның биологиялық, психикалық және жеке потенциалдарының болуы, каторода кәсіби және әлеуметтік деңгейлері бар тұлғаның бәсекеге қабілеттілігіне едәуір рөл атқарады [3].

Осылайша, педагогтың бәсекеге қабілеттілігін біз адамның қоғамға, кәсіпке, әріптестерге, өзімізге, кәсіби білімдерге және кәсіби қызметтегі мінез-құлықтың барабар тәсілдеріне қарым-қатынас жүйесін бейнелейтін қалыптасқан жеке және кәсіби қасиеттердің жиынтығымен сипатталатын жүйелі, көп деңгейлі жеке тұлғалық білім ретінде анықтаймыз.

Құзыреттілік тәсіл білім алушылардың бір-бірінен бөлек білім мен дағдыларды меңгеруін емес, оларды кешенде меңгеруін болжайды. Осыған байланысты өзге бойынша оқыту әдістерінің жүйесі анықталады. Оқыту әдістерін іріктеу және құрастыру негізінде олар білім беруде орындайтын тиісті құзыреттер мен функциялар құрылымы жатыр.

Әдетте «құзырет» және «құзыреттілік» терминдері синонимдер ретінде қарастырылады. Біз осы терминдерге анықтама беруге тырысамыз:

Құзыреттілік-оқытушы мен білім алушының белгілі бір саладағы тиімді өнімді қызметі үшін қажетті білім беру даярлығына иеліктен шығарылған, алдын ала берілген әлеуметтік талап (норма).

Құзыреттілік-хабардар болу, беделділік, бір нәрсе туралы айтуға мүмкіндік беретін білімге ие болу, бұл кәсіби қызметтің мәнін құрайтын функционалдық міндеттерді табысты шешуге мүмкіндік беретін білімнің, Біліктіліктің, қабілеттің және жеке қасиеттердің жүйелі көрінісі.

Білім беру құзыреттілігі-жеке және әлеуметтік маңызы бар өнімді қызметті жүзеге асыру үшін қажетті нақты шындық объектілерінің белгілі бір шеңберіне қатысты оқытушы мен білім алушы қызметінің өзара байланысты мағыналық бағдарларының, білімінің, іскерлігінің, дағдылары мен тәжірибесінің жиынтығымен көрсетілген білім беру дайындығына қойылатын талаптар.

Кәсіптік құзыреттілік кәсіптік білім деңгейімен, адамның тәжірибесі мен жеке қабілеттерімен, оның үздіксіз білім беру мен жетілдіруге деген уәжді ұмтылысымен, іске шығармашылық және жауапты қатынасымен айқындалады. Құзыретті болу-бұл жағдайда алынған білім мен тәжірибені жұмылдыру.

Құзыретті педагог мыналарды сипаттайды:

- өзінің пәндік саласындағы білім;
- тұлғалық
- гуманистік бағдар;
- заманауи педагогикалық технологияларды меңгеру;
- тәжірибемен кірігу қабілеті;
- кәсіби саладағы креативтілік;
- рефлексивті мәдениеттің болуы [4].

Педагогикалық құзыреттіліктің негізгі элементтері ретінде:

• Оқытылатын пән саласындағы арнайы құзыреттілік (пән бойынша білім, біліктілік және тәжірибе).

• Оқушылардың ЗУН қалыптастыру тәсілдері саласындағы әдістемелік құзыреттілік (оқытудың әр түрлі әдістерін меңгеру, дидактикалық әдістер мен тәсілдерді білу, оларды қолдана білу, психологиялық механизмдерді білу, білімді меңгеру және т.б.).

• Оқыту саласындағы психологиялық-педагогикалық құзыреттілік (педагогикалық диагностиканы меңгеру, білім алушылармен дұрыс қарым-қатынас жасай білу, жеке

жұмысты жүзеге асыру, жас ерекшелік психологиясын, пәнге деген қызығушылықты ояту және т.б. білу).

- Дифференциалды-психологиялық құзыреттілік (оқушылардың тұлғалық ерекшеліктерін, ұстанымдары мен бағыттылығын анықтай білу, адамдардың эмоционалдық жағдайын анықтау және есепке алу, басшылармен, әріптестермен, оқушылармен, ата-аналармен сауатты қарым-қатынас жасай білу).

- Педагогикалық қызметтің рефлексиясы немесе аутопсихологиялық құзыреттілік (өз қызметінің деңгейін, өз қабілетін сезіну, кәсіби жетілдіру тәсілдері туралы білу, өз жұмысындағы кемшіліктердің себептерін көре білу, өзін-өзі жетілдіру ниеті).

Осы ұстанымдарды ескере отырып және зерттеулерге сүйене отырып, қазақстандық білім берудің негізгі құзыреттерінің келесі топтары анықталды: [5]

№	Құзыреті	Білім алушының құзыретін іске асыру
1	Құнды мағыналық құзыреттер	Бұл білім алушының құндылық бағдарларымен байланысты құзыреттілік, оның қоршаған ортаны көру және түсіну, онда бағдарлану, өзінің рөлі мен мақсатын түсіну қабілеті.
2	Жалпымәдени құзыреті	Ұлттық және жалпыадамзаттық мәдениет саласындағы таным және қызмет тәжірибесі; жеке халықтар; отбасылық, әлеуметтік, қоғамдық құбылыстар мен дәстүрлердің мәдени негіздері; адам өміріндегі ғылым мен діннің рөлі. Бұған білім алушылардың мәдениеттанулық және адамзаттық түсінікке дейін кеңейтілетін әлем картинасын игеру тәжірибесі де жатады.
3	Оқу танымдық құзыреттілігі	Бұған мақсат қою, жоспарлау, талдау, рефлексия, өзін-өзі бағалауды ұйымдастыру тәсілдері кіреді. Білім алушылардың зерттелетін объектілеріне қатысты креативті дағдыларды меңгереді: қоршаған шындықтан тікелей білім алу, оқу-танымдық мәселелердің тәсілдерін, стандартты емес жағдайлардағы іс-әрекеттерді меңгеру.
4	Ақпараттық құзыреттер	Қазіргі заманғы ақпарат құралдарын (теледидар, магнитофон, телефон, факс, компьютер, принтер, модем, көшірме және т.б.) және ақпараттық технологияларды (аудиовидеожазба, электрондық почта, БАҚ, Интернет) меңгеру, қажетті ақпаратты іздеу, талдау және іріктеу, оны түрлендіру, сақтау және беру.
5	Коммуникативтік құзыреттілік	Тілдерді білу, Қоршаған және алыс Оқиғалармен өзара әрекет ету тәсілдерін білу; топта, ұжымда жұмыс істеу дағдысы, әртүрлі әлеуметтік рөлдерді меңгеру.
6	Әлеуметтік-еңбек құзыреті	Азамат, бақылаушы, сайлаушы, өкіл, тұтынушы, сатып алушы, клиент, өндіруші,

Осылайша, білім беру қызметтері нарығындағы бәсекелестік жағдайында мамандарды даярлау сапасы кәсіби оқу орнының бәсекеге қабілеттілігінің маңызды көрсеткіші болып табылады. Білім беру үдерісінің сапасына әсер ететін негізгі факторлардың бірі болашақ педагогтың кәсіби құзыреттілік деңгейі болып табылады.

Болашақ педагогтың тек іргелі кәсіби білімі мен іскерліктері ғана емес, сонымен қатар тұлғаның өзін-өзі іске асыруын және кәсіби өзін-өзі дамытуын қамтамасыз ететін дамыған қасиеттері болуы қажет.

Дидактикалық-әдістемелік тұрғыдан орындалған зерттеулерде бейін бойынша кәсіптік оқыту педагогын даярлаудың әдістемелік негіздері қарастырылды, кәсіптік-техникалық мектептердегі оқу үрдісінің мәні ашып көрсетілді, теориялық және өндірістік оқытудың мазмұны, ұйымдастыру формалары, әдістері қарастырылды [6]. Сонымен бірге «колледж — жоо» үздіксіз білім беру жүйесінде кәсіби оқыту педагогының құзыреттілігін қалыптастыру теориялық тұрғыдан негізделіп, практикалық тұрғыдан оқу-әдістемелік кешенмен қамтамасыз етілді. Ал кәсіби құзыреттілікті мынадай түрде қарастырады:

- коммуникативтік;
- ақпараттық;
- регулятивтік;
- интеллектуалды-педагогикалық.

Педагогтың коммуникативтік құзыреттілігі — кәсіби интегративтік қасиет, оның негізгі бөліктеріне эмоционалдық тұрақтылық (икемділікпен байланысты); экстраверсия (тағайындалған деңгейі мен тиімді жетекшілікті көрсетеді); тікелей және қайтарымды байланысты ұштастыру мүмкіншілігі; тілдік білімі; тыңдай білу қабілеті; марапаттай білуі; сыпайылылық; жалпы қабілеті жатады.

Коммуникативтік құзыреттілік — біріншіден, жеке тұлғаның дамуы мен өзіндік дамуы процесіндегі мұғалімнің жеке тұлғалық қасиеті; екіншіден, ұстаздың педагогикалық қарым- қатынастық мақсаты, түйіні, құрылымы, құралы, ерекшелігі туралы хабардарлығының көрсеткіші; қажетті технологиялық деңгейін меңгеруі; маманның жеке психологиялық сапасы; коммуникативтік іс-әрекетін әрдайым жетілдіріп тұруға тырысуы; негізгі құндылық ретінде жеке адамның тұлғасына бейімделе білу, «бағдар ету», сонымен қатар педагогикалық қарым-қатынас кезінде туындайтын міндеттерге шығармашылық, қапысыз шешім таба білу қабілеті.

Ақпараттық құзыреттілік өзі туралы оқушылар мен олардың ата-аналарының, басқа ұстаздардың жұмыс тәжірибесі жөнінде ақпаратты білу мөлшерін қамтиды.

Регулятивтік құзыреттілік оқытушының өз іс-әрекетін басқара білу мүмкіншілігін білдіреді. Оған мақсаттылық, жоспарлау, тұрақты белсенділік пен өзін көрсете білуі, рефлексия, іс-әрекетінің бағасы енеді. Іс-әрекеттің негізгі факторы ізгілік, құндылық болып табылады.

Интеллектуалды-педагогикалық құзыреттілікті талдау, синтез, салыстыру, қорытындылау, нақтылау сияқты қарастыра білудің кешені, аналогия, қиял, ойлау қабілетінің икемділігі мен сындылығы ретіндегі зерденің қасиеті түрінде қарастыруға болады. Ал, педагог мамандардың құзыреттіліктерін қалыптастырудың келесі деңгейін қарастыруға болады (сур. қара):

Қоғамдық-саяси даярлық болашақ мұғалімдерді қоршаған дүниені, табиғатты, қоғамдық өмірдің құбылыстарын тану әдіснамасына, әлеуметтік-экономикалық даму мәселелерін пайымдау, талдау, маңыздысын ажырата білуге, адамдармен қарым-қатынастағы жоғары мәдениеттілікке үйренуге мүмкіндік береді.

Болашақ мұғалімді терең әдіснамалық және теориялық тұрғыда даярлау қай кезде де күн тәртібінен түспек емес.

Олай болса, республика жоғары оқу орындарының алдында жан-жақты дамыған, саяси сауатты, терең теориялық біліммен қаруланған, адамдармен қарым-қатынас

мәдениетін меңгерген маман дайындау міндеті тұр.

Бүгінгі педагогика ғылымындағы жаңа көзқарас бойынша тұлғаға бағдарлы білім негіздерін беруді емес, оқу және өмірлік жағдаяттарда алған білімдерін шығармашылықпен қолдануына, түйінді және пәндік құзыреттіліктерді қалыптастыру арқылы өзін-өзі дамытуына, қоршаған шынайылықты түйсінуге, өзінің даралығын сезінуге, негізгі оқу және айналасындағы адамдармен өзара әрекеттесу дағдыларын игеруге, өзінің оқу іс-әрекетін ой елегінен өткізуге жағдай жасауды мақсат етеді.

Сонымен, педагогикалық қызметті қайта құрудың жүйелі тұтас құралы ретіндегі педагогикалық технологияның негізгі функциясы оқу-тәрбие процесінің сапасын арттыру және тұлға дамуын қамтамасыз ету болып табылады. Педагогикалық технологияларды іс-тәжірибеде мұғалімдер іске асырады. Сондықтан мұғалімнің технологияның мәнін, оның ғылыми негіздерін білуі, оларды оқыту мен тәрбиелеудің нақты жағдайларына бейімдей алуы, оқу пәндерінің әдістемесі бойынша дербес технологияларды жасау білігі білім беру процесінің нәтижелі болуын ғана қамтамасыз етпейді, сонымен бірге педагогикалық технологиялардың әрбір жеке педагогтың кәсіби ойлауы мен іс-әрекетінің қалыптасуына орасан зор ықпал етеді.

Соңғы жылдары білім беру саласында болашақ мамандардың құзыреттілігін қалыптастыру туралы әр түрлі пікірлер жиі айтылуда. «Кәсіби құзыреттілік, жете білушілік» ұғымын енгізудің қажеттілігі оның мазмұнының кеңдігімен, интегративтік сипатымен, «кәсіптілік», «біліктілік», «кәсіби мүмкіндіктер» және т.б. түсініктерді біріктіреді.

Әдебиеттер тізімі:

- 1.Егорова О.Г. Қалыптастыру кәсіби-тұлғалық компетенциялар фактор табыстылығы болашақ маманның өзін-өзі//Народное образование. 2006. №5.С. 92-98.
- 2.Дж-Га Тең. Құзыреттілігі қазіргі қоғамдағы: анықтау, дамыту және іске асыру/пер. с англ. Москва " Когито-центр", 2002.386 Б.
- 3.Введен В. Н. Модельдеу педагогтың кәсіби құзыреттілігін // Педагогика. 2003. № 10. С. 51-55
- 4.Кәсіптік білім берудің психологиясы: оқу құралы. М.: МОДЭК, 2003. 458 Б
- 5.Болашақ мұғалімнің педагогикалық ойлауын қалыптастыру // болашақ мұғалімнің психологиялық-педагогикалық дайындығын жетілдіру жолдары. Москва, 2000.
- 6.Әтежанова Г. Психологиялық-педагогикалық құзырлықты қалыптастырудағы жаңа формация мұғалімінің рөлі //Қазақ тілі. 2008. № 4. 5–8-б.Әбілқасымова Г.Болашақ кәсіби оқыту педагогының инновациялық-технологиялық даярлығын жетілдіру: Автореф. ...пед. ғыл. канд.: 31.05.2008. Қарағанды, 2008. 27 б.

Аннотация: Интенсивность современных социальных изменений в статье требует компетентных специалистов. Такие специалисты должны уметь анализировать постоянно меняющиеся социально-экономические процессы, принимать и реализовывать решения в соответствии с конкурентными условиями рынка. В связи с этими обстоятельствами одной из важнейших задач в сфере образования является подготовка профессионально компетентных специалистов. Мы понимаем, что профессиональная компетентность будущего специалиста сочетается со сложной системой личностных качеств и внутреннего психического состояния специалиста, готовностью выполнять свои профессиональные действия и способности, а также необходимостью работать в соответствии с его навыками и способностями. В связи с этим модель профессиональной компетентности специалиста представляет собой модель системы профессиональной деятельности и обеспечивает теоретическую и практическую подготовку по осуществлению профессиональной деятельности. Это раскрывает внутреннюю структуру и основные характеристики сервиса. Формирование профессиональных компетенций станет ожидаемым результатом будущего учителя как специалиста, развивающего творческие способности молодого поколения мыслить, достигать высокого уровня интеллектуальной активности, узнавать новые вещи, ощущать недостаток знаний.

Abstract: The intensity of today's social changes in the article requires competent professionals.

Such specialists should be able to analyze constantly changing socio-economic processes, make and implement decisions in accordance with competitive market conditions. In connection with these circumstances, one of the most important tasks in the field of education is the training of professionally competent specialists. We understand that the professional competence of a future specialist is combined with a complex system of personal qualities and the internal mental state of a specialist, a willingness to carry out his professional actions and abilities, and the need to work in accordance with his skills and abilities. In this regard, the model of professional competence of a specialist is a model of a system of professional activity and provides theoretical and practical training for the implementation of professional activities. This reveals the internal structure and basic characteristics of the service. The formation of professional competencies will become the expected result of the future teacher as a specialist developing the creative abilities of the young generation to think, achieve a high level of intellectual activity, learn new things, and feel a lack of knowledge.